

Olga Oštrić

ETNOGRAFSKI ODJEL NARODNOGA MUZEJA U ZADRU
OSNIVANJE, RAZVOJ, PERSPEKTIVE

U vrijeme kada se kod nas počinje sabirati etnografska građa i osnivaju etnografski muzeji, Zadar se, sticajem političkih prilika, odvaja kroz punih četvrt stoljeća od svog prirodnog zaleđa, sjeverne Dalmacije. Kada se 1944. god. ponovno vraća u krilo zemlje, teško oštećen i porušen razaranjima u prošlom ratu, trebalo je obnoviti ne samo ratom porušene zgrade nego i raspršeno gradsko stanovništvo. Pa ipak se, i u tako teškim uvjetima, osniva, u okviru Narodnog muzeja, Etnografski odjel. Ovdje se ne može mimoći, u prvom redu, zasluga zadarskog konzervatora Grge Oštrića, koji je svoj zadatak shvatio široko i svestrano, pa se uz obnavljanje porušenih vrijednih spomenika kulture ovog grada aktivno založio i za obnavljanje dotad postojećih kulturnih ustanova, kao i osnivanje novih za koje u okupiranom gradu nije dotad bilo uvjeta.

Tako je, u rujnu 1945. god., osnovan Narodni muzej, s novim Etnografskim odjelom te s Prirodoslovnim odjelom, u kome su prikupljeni, nakon ratnog razaranja velikim dijelom uništeni, primjerci iz bogatih zbirki našeg najstarijeg Prirodoslovnog muzeja. Razumljivo je da je početak Odjela bio više nego skroman. Osnovicu zbirki Odjela činila je zbirka Dušana Jurkovića, prvog upravitelja Narodnog muzeja, pravnika po struci. Službujući dugi niz godina skupio je dvjestotinjak primjeraka veziva i tekstila, ponešto rezbarenih drvenih predmeta, nakita i oružja. Novi je muzej smješten u malu privatnu vilu u gradskom predjelu Brodarica, gdje je prikupljeni materijal obaju odjela bio izložen u vitrinama kakve su se u porušenom gradu mogle naći. Nažalost, ne posjedujemo nikakvu fotografsku dokumentaciju u ovoj prvoj poslijeratnoj muzejskoj postavi, ona je ograničena samo na sjećanja ljudi koji su se za taj rad zalagali.

Daljnji poticaj za bolji i brži razvoj Odjela pružila je jedna slučajna okolnost. Naime, Vatrogasna straža otvorila je u zgradi tzv. Vele Straže luk u nosivom zidu, zbog čega se nagnuo toranj s gradskim satom. Trebalo je hitno zaštititi zgradu, a nakon završenih radova na spašavanju zgrade, konzervator Oštrić je predložio da se zgrada adaptira za Etnografski odjel. Adaptaciju zgrade preuzeo je kao direktnu brigu sam konzervator, a kako u gradu nije bilo na raspolaganju stručnog kadra, na prijedlog konzervatora prihvatio je suradnju Etnografski muzej u Zagrebu. Ekipa ovog muzeja, pod rukovodstvom prof. Mari-

jane Gušić, postavila je izložbu u dvorane, koje su svečano otvorene 30. travnja 1950. g.

Vlastite zbirke nisu bile dovoljne za izlaganje, pa je Etnografski muzej u Zagrebu (a ponešto i Etnogr.muzej u Splitu) posudio ukupno 70 od 99 izloženih predmeta. U dvije nevelike dvorane materijal je podijeljen na dinarsko i primorsko-jadransko etnografsko područje, a izložene su kompletne narodne nošnje (ukupno 9), tekstilne rukotvorine, nakit, drveni ukrašeni predmeti, te nešto nakita i kolekcija najljepših primjeraka tkanih ženskih pregača. Izloženi materijal obilno je popunjen povećanim fotografijama na temu narodnog tradicijskog života u ovom kraju. Za ono vrijeme lijepo i suvremeno postavljena izložba, na najprometnijem mjestu u gradu, privukla je velik broj posjetilaca, pretežno građana Zadra.

Usporedo s pripremanjem za otvorenje Odjela vodila se i briga oko stvaranja stručnog kadra. Tako je jedna službenica završila tečaj za preparatore, koji je 1949.god. organiziralo Društvo muzealaca i konzervatora Hrvatske.

Već idućeg ljeta Odjel doživljava kritično stanje. Etnografskom muzeju u Zagrebu bili su potrebni predmeti koje je posudio za izlaganje, a do tada još nije nabavljeno dovoljno materijala kojim bi se praznine u izložbenim dvoranama popunile, pa je s prvim danima ljeta Odjel zatvorio vrata znatiželjnim posjetiocima da bi sakrio prazne vitrine. Valja priznati da je sredstvima dobivenim od grada ipak i ovaj kritični momenat prebrođen, nabavljen je materijal i vrata izložbenih dvorana otvorila su se ponovno u jesen iste godine.

Tako je Odjel dočekao kraj 1951. god., sa zbirkom od oko tristotinjak predmeta i s vlastitim predmetima u stalnoj postavi. Smrću prvog upravitelja prazno mjesto bilo je krajem iste godine popunjeno kustosom-etnologom. Početkom 1952. rasformiran je Narodni muzej, pa su odjeli postali samostalne muzejske ustanove, a tako je bilo sve do godine 1962.

Kako je grad nakon prvih čišćenja ruševina zastao u tempu obnove, ostajalo bi ponešto sredstava da se mogu prikupljati predmeti u muzejskim ustanovama, pa tako i u Etnografskom muzeju. U nepune dvije godine u tu je svrhu dodijeljeno oko 500.000 d., pa je razumljivo da su se zbirke u to vrijeme udvostručile ne samo brojem nego i kvalitetom i raznolikošću prikupljenog materijala. Međutim, počelo se ipak pretežno sa sistematskim prikupljanjem kompletnih narodnih nošnji i ostalih tekstilnih rukotvorina, nakita i sitnijih predmeta narodnih obrta i

Etnografski odjel Narodnoga muzeja u Zadru - izložbeni dvorana, prizemlje

rukotvorstva, jer u postojećoj muzejskoj zgradi nije bio velik prostor za muzejski depo. Isti je potkrovní prostor služio i kao preparatorska radionica za tekstil, kao i za deponiranje neizloženih predmeta. Sve do 1963. god. nije se npr. moglo ni pomisliti na otkup većih predmeta - pomagala, oruđa, pokućstva i tome sličnoga. Ujedno su, iz godine u godinu, sredstva za otkup bivala sve manja, i početni polet u razvoju ove muzejske ustanove kao da se sve više kočio. Ni tehnička oprema, ni kadar nisu se mijenjali kroz sve to vrijeme. Ipak je stvaranje Fonda za unapređenje kulturnih djelatnosti pri Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu S. R. Hrvatske bio spas u posljednji trenutak. S iznosom gotovo jednakim kao deset godina prije nabavljeno je samo u toku prve godine (1962), kada je tadašnji Etnografski muzej u Zadru zatražio sredstva, preko 400 predmeta za muzejske zbirke. No, na taj su način presušila i ona skromna sredstva što ih je grad odvajao za otkup etnografskih predmeta.

Krajem 1962, odlukom Skupštine općine Zadar, sve male muzejske ustanove, uključujući i Etnografski muzej, bile su ponovno okupljene u Narodni muzej, da bi dalje, u stručnom pogledu, nastavile dosadašnjim radom, uz objedinjavanje administrativne službe i uprave.

Nepunu godinu kasnije, uprava ovog muzeja s dva odjela dobiva novu zgradu, a dotadašnji upravni prostor oslobođen je za muzejski depo. Tako je stvorena mogućnost prikupljanja i onog muzejskog materijala (većih predmeta materijalne kulture) kojeg se zbog skućenog prostora tada nije moglo prikupljati. Razvoj djelatnosti spomenutog Republičkog fonda u posljednjim godinama pogodovao je formiranju takvih fondova pri općinama, pa je i u Zadru osnovan takav Fond sa zadatkom da potpomogne djelovanje muzejskih i drugih kulturnih ustanova.

Etnografski je odjel, pored prikupljanja podataka o narodnom životu i predmeta za zbirke, surađujući s katedrom etnologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, prikupljao i filmsku dokumentaciju. Tako su, kao plod navedene suradnje, nastala i tri etnološka dokumentarca s temama iz područja sjeverne Dalmacije ("Lončarstvo u Velom Ižu", "Običaji Velikog tjedna u Novigradu" i "Tragom bukovičkih stočara").

Iako novčane poteškoće i nemogućnost povećanja stručnog kadra otežavaju rad i razvoj Odjela, ipak se, uza sve navedeno, u zbirka danas nalazi prikupljeno oko 3.000 predmeta. Od prikupljenog materijala izložena je svega približno jedna šestina. Način izlaganja nije se zbog određenog i skućenog prostora promijenio u biti do

danas, nego je bilo moguće samo, unutar osnovnog rasporeda izložene građe, mijenjati pojedinačne predmete ili kompletne nošnje i na taj način obnavljati i oživjeti postavu.

Kao što je navedeno, od oko tri tisuće predmeta najbrojnije su kompletne narodne nošnje (oko tridesetak kompleta), zatim sistematske zbirke tekstila (odjevnog i kućnog), prikupljeni su osim toga, i predmeti nekoliko karakterističnih kućnih obrta ovog kraja (papučarski, odnosno "firalarski" s otoka Ugljena, tkalački i pletarski obrt i rukotvorstvo s kopna i s otoka, kovački, bačvarski, lončarski s otoka Iža i iz Ervenika na kopnu i dr.) a prikupljeno je i prilično mnogo predmeta kućnog inventara, sitnog pribora te pomagala najvažnijih grana tradicijskog gospodarstva - zemljoradnje, stočarstva i ribarstva. U depovima je priređen i cjelokupni inventar karakterističnog otočkog i kopnenog interieura, a na veći prostor i mogućnost izlaganja čeka i nevelika, ali lijepa, zbirka nakita te keramike uvezene iz drugih etnografskih područja, koja je tradicionalno bila u uporabi pored jednostavne keramike domaćih lončarskih centara.

Sav prikupljeni materijal, predmeti, kao i ostala dokumentacija, danas su uvjetovali u gradu i određeni odnos prema ovom Odjelu. Iako je pred dva decenija bilo u planu da današnja zgrada Odjela bude samo privremeni prostor, nije do danas bilo moguće riješiti taj problem. Pa ipak je 1972. godina donijela Odjelu novu nadu u novi prostor, jer je već davno planirana buduća zgrada Odjela, tzv. Stara bolnica, bar idejno planirana kao novi prostor Etnografskog odjela (projektant ing. Mira Budisavljević iz projektnog poduzeća "Donat" iz Zadra). Na taj bi se način i spomenuta zgrada na najprometnijem ulazu u staru gradsku jezgru istražila, konzervatorski zaštitila i dobila takvu namjenu koja jednako odgovara muzealcima kao i konzervatorima. No kada će se poći korak dalje od idejnog projekta, to je pitanje koje je izvan domašaja i muzealaca i konzervatora!

Die Ethnographische Abteilung des Nationalmuseums
in Zadar - Gründung, Entwicklung, Perspektiven
(Zusammenfassung)

Zadar ist eine Stadt, die ein Vierteljahrhundert vom Mutterland und dessen allgemeinem kulturellem Leben abgeschnitten war. Nach dem Krieg war man bestrebt, die zerstörte Stadt aufzubauen, aber auch ihre kulturellen Werte zu schützen. Ein gut Teil durch das Bestreben des Konservators Grga Oštrić wurden die einstigen kulturellen Insti-

tutionen wiederhergestellt und neue gegründet. Innerhalb des neuen Nationalmuseums wurde auch eine Ethnographische Abteilung gegründet, die am Anfang nur eine kleine Kollektion des Sammlers Dušan Jurković enthielt. Anrogung zur weiteren Arbeit gab die Eröffnung der Ausstellung. Sie wurde 1950 von Fachleuten des Zagreber Ethnographischen Museums organisiert, und das Interesse der Bewohner von Zadar war gross. Danach, in der Dauer von etwa zehn Jahren, erlebt die Ethnographische Abteilung, damals in ihrer Eigenschaft als selbständiges Museum, eine neue Periode ihrer Existenz und ihren eigentlichen Anfang. Von Beginn dieses Zeitraums ist in der Abteilung ein ständiger Fachmann, ein Ethnologe tätig. Die finanziellen Möglichkeiten und die Anregungen zur Arbeit waren nicht immer gleich, aber die ethnologischen Sammlungen bekamen eine fachliche Grundlage und vergrösserten sich ständig, wenn auch der Raum für die Unterbringung der Gegenstände ungeeignet und bei weitem zu klein war. Von 1962 an ist die Ethnographische Abteilung wieder dem Nationalmuseum einverleibt; sie erhält etwas mehr Raum für ihre Sammlungen und mehr Geldmittel von der Gemeinde Zadar und der Republik Kroatien für ethnologische Arbeiten. Heute hat die Abteilung in ihren Sammlungen mehr als 3000 Gegenstände, von denen ein kleinerer Teil auch ausgestellt ist. Es wurden zahlreiche Untersuchungen ethnologischer Erscheinungen auf weitem Gebiet der Umgebung von Zadar vorgenommen, und unter Mitwirkung vom Ethnologischen Institut der Philosophischen Fakultät in Zagreb wurden drei Dokumentarfilme gedreht.

Die erfolgreiche Tätigkeit und die stetige Entwicklung der Ethnographischen Abteilung des Nationalmuseums erforderte auch die Lösung der Frage ihrer Unterbringung. Heute besteht ein Ideenprojekt für Schutz und Umgestaltung des Gebäudes genannt "Stara bolnica" (Altes Krankenhaus); es ist zum Museum bestimmt. Wenn dieses Projekt realisiert wird, dann wird die Ethnographische Abteilung eine entsprechende Lage im Kreis der alten Stadtmitte haben und neue Möglichkeiten für ihre weitere Entwicklung und Tätigkeit.

Milovan Gavazzi

ETNOGRAFSKI MUZEJ U ZAGREBU

(Povodom pregradnje, preuređenja i novoga otvorenja)

Počelo je, kako je poznato, još podaleko u prošlosti u doba ilirizma, kad je, uz ostale neke ustanove, od tadašnjih prvaka rodoljuba osnovan 1842. g. i "Narodni muzeum". Među njegovim ciljevima nije bilo na prvim mjestima skupljanje, čuvanje i proučavanje građe narodnoga života i kulture, pa je tako u krilu toga muzeja ova građa bila zapostavljena u toku njegova daljeg opstojanja, unatoč svemu romantičarskom zanosu za sve što je tradicijsko, narodno, u doba oko sredine 19. stolj. i dugo poslije. Ali kao da je misao o nekom hrvatskom etnografskom muzeju tinjala stalno pa se u par navrata, u dugim vremenskim razmacima, probijala i u javnost - no dugo bez uspjeha. Tako ju je živo naglasio 1899. g. i Ante Radić, zagovarajući osnutak "vilina dvora" (ili "vilišta", kako je u svom zanosu okrstio ovaj naš toliko priželjkivani muzej). Etnografska građa je međutim zadnjih decenija 19. i prvih 20. stolj. ipak bila predmet pažnje pa i ozbiljnijih nastojanja nekoliko ustanova i entuzijasta pojedinaca, tako da se do kraja drugoga decenija nakupilo, u svemu uzeto, obilje takve građe (velikom većinom tekstilnih rukotvorina, nošnja, pa likovne umjetnosti uopće i glazbenih instrumenata).

Tako je po završetku prvoga svjetskog rata, kada se na sve strane pregnulo da se nadoknadi i na kulturno-prosvjetnom polju što je ostalo u prošlosti propušteno ili nehajem upropašteno, palo na već dovoljno pripravljeno tlo sjeme zamisli da se konačno ostvari u Zagrebu samostalan etnografski muzej. Predaleko bi vodilo redati sve tadašnje pobude, poteze i akcije maloga broja onih koji su bili poneseni tim zadatkom - dok nije 1919. g. ostvaren osnivačkim aktom, tada još kao samostalan odio u okviru cjelokupnoga "Hrvatskog narodnog muzeja". - I. zgrada se našla - ista, koja i danas, bivšega muzeja Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu - ako i nije mogla biti podena za muzej ove vrste. I prostora je nedostajalo kako su se muzejske zbirke množile - a već ih je kod osnivanja nekoliko integrirano - i djelatnost se proširivala pa se u pornom borbom morao i prostor proširivati, osvajati dalje izložbene prostorije, podrumski prostori za spremišta it. d. Mnogo se toga mijenjalo od njegova osnutka, kroz različne peripetije sve do početka drugoga svjetskog rata, kada bude paraliziran gotovo svaki rad u muzeju a zbirke